

К. Т. Голубчак

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
кафедра архітектурного проектування

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЛАНДШАФТНОГО БЛАГОУСТРОЮ ТЕРИТОРІЙ ДУХОВНО-РЕКОЛЕКЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ УГКЦ

© Голубчак К. Т., 2018

Грунтовно проаналізовано особливості функціонально-планувальної організації територій духовно-реколекційних центрів Української Греко-Католицької Церкви.

На основі аналізу функціональної програми та всього спектру процесів, що відбуваються у духовно-реколекційних центрах запропоновано перелік необхідних функціонально-планувальних елементів території ДРЦ та низку вимог, яким повинно відповідати архітектурно-планувальне вирішення територій поданих споруд. На основі глибокого аналізу світового досвіду організації споруд цього типу окреслено основні прийоми ландшафтного благоустрою територій ДРЦ УГКЦ.

Ключові слова: духовно-реколекційний центр, функціональні зони територій, ландшафтний благоустрій, архітектурна організація.

Постановка проблеми

Питання духовного розвитку та духовної рекреації суспільства на сучасному етапі набуває особливої актуальності. Релігійна самобутність є важливим чинником впливу на розвиток особистості, культурне відродження народу та формування самосвідомості людини в сучасних умовах, а також запорукою формування свідомої, патріотичної нації. Сучасний етап розвитку сакральної архітектури характеризує не тільки потреба збереження та відновлення наявних храмових та монастирських комплексів, але й потреба насичення їх новими соціальними функціями, що виходять за межі богослужіння. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є формування нового типу сакральної споруди – духовно-реколекційного центру, наділеного цілим спектром духовно-просвітницьких, соціально-культурних та рекреаційно-дозвіллевих функцій з метою якнайповнішого задоволення вимог сучасного суспільства. Нестача праць, що всебічно висвітлюють цю тематику у науковій літературі зумовлює потребу у комплексному вивченні питань архітектурно-планувальної організації духовно-реколекційних центрів УГКЦ, зокрема питання функціонально-планувальної організації територій закладів зазначеного типу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Актуальність дослідження зумовлена значним дефіцитом праць, що вивчають особливості функціонально-планувальної організації територій духовно-реколекційних центрів Української Греко-Католицької Церкви. Здебільшого дослідження спрямовано на висвітлення тематики духовних та парафіяльних центрів православної церкви.

Особливості формування територій багатофункціональних духовно-просвітницьких та парафіяльних центрів Української та Російської Православної Церкви подано в роботах М. С. Івіної [1], Н. А. Плахотної [2], О. В. Баранцевої [3], О. С. Слепцова [4]. В дисертації Р. З. Стоцька [5] висвітлено особливості організації територій духовних освітніх закладів УГКЦ в Україні. Принципи ландшафтного благоустрою територій паломницьких центрів окреслено у дослідженнях Л. А. Федотової [6]

Метою цього дослідження є вивчення особливостей функціонально-планувальної організації територій духовно-реколекційних центрів Української Греко-Католицької Церкви.

Виклад основного матеріалу

Новий етап розвитку суспільства зумовив виникнення духовно-реколекційних центрів, які, будучи важливими мультифункціональними соціальними інституціями, окрім традиційних духовно-просвітницьких функцій, наділені ще й низкою важливих соціально-культурних функцій.

Розглядаючи духовно-реколекційний центр як єдину територіальну та композиційно цілісну структуру, важливо передбачати комплексний підхід у проектуванні, що забезпечить максимальне врахування усіх важливих чинників та передумов задля створення оптимальної об'ємно-просторової структури, мета якої – забезпечити комфортне перебування та задовольнити весь спектр духовних та соціальних потреб широкого спектра відвідувачів.

Складним та надважливим завданням є проектування території ДРЦ, яка повинна сприяти повноцінній реалізації усіх функціональних процесів ДРЦ. А тому, з цією метою, під час проектування варто керуватись такими рекомендаціями:

- врахувати багатфункціональність та універсальність використання території ДРЦ;
- передбачити можливість реалізації багатолюдних заходів, святкувань, прощ;
- розташовувати об'єкти із врахуванням взаємозв'язку груп приміщень [1];
- врахувати атрактивність споруди ДРЦ та влаштування відповідних тематичних зон;
- зручний пішохідний зв'язок між різними структурними елементами території;
- розмежування господарських та технічних потоків з рухом відвідувачів;

Функціональне призначення є одним з визначальних аспектів, що зумовлюють планувальне вирішення території ДРЦ. ДРЦ виконує низку важливих функцій, які формують відповідні взаємозалежні функціональні зони, поєднані між собою відповідними технологічними зв'язками.

Розробляючи генеральний план будь-якої архітектурної споруди, важливим пунктом є вдале чітке функціональне зонування території. У разі з ДРЦ функціональне зонування територій може певно змінюватись залежно від типу, величини закладу та вибору ділянки. Повний набір функціональних зон охоплює такі: вхідна, зона сакрального ядра (храм, каплиця чи інший домінуючий культовий об'єкт), ландшафтно-паркова зона, експозиційна, рекреаційно-дозвіллова (для різних вікових груп – від дітей до осіб похилого віку), видовищна зона (для проведення святкувань, фестивалів, концертів та прощ) з літньою сценою, тиха реколекційна зона, господарсько-побутова зона (господарський двір, город, сміттєзбірник), зона обслуговування (майстерні, котельні та інші технічні приміщення), паркінг (рис. 1).

Варто детальніше розглянути особливості кожної зони.

Вхідна зона є візитною карткою будь-якого закладу і вимагає відповідного естетичного облаштування. У цій зоні варто передбачити зручний презентативний вхід та заїзд на територію, невелику відпочинково-очікувальну зону та інформаційний пункт.

Зоні сакрального ядра варто відвести чільне місце в загальній організації території, підкреслити її значущість різноманітними ландшафтно-композиційними та художніми засобами, сакральною символікою. Сакральне ядро, будучи візуальною домінуючою, формує унікальність кожного окремого ДРЦ, що досягається різноманітними художньо-композиційними засобами.

Видовищна зона передбачає створення необхідних елементів для проведення парафіяльних свят, бенкетів, концертів та фестивалів. З цією метою передбачають літні сцени, природні терасовані амфітеатри, співочі поля.

Експозиційна зона сакрального мистецтва здебільшого входить у структуру самої споруди у вигляді музеїв, виставкових залів. Однак сьогодні є популярною практика влаштування експозицій під відкритим небом. Для цього монтують тимчасові павільйони чи перголи для захисту експозиції від атмосферних опадів.

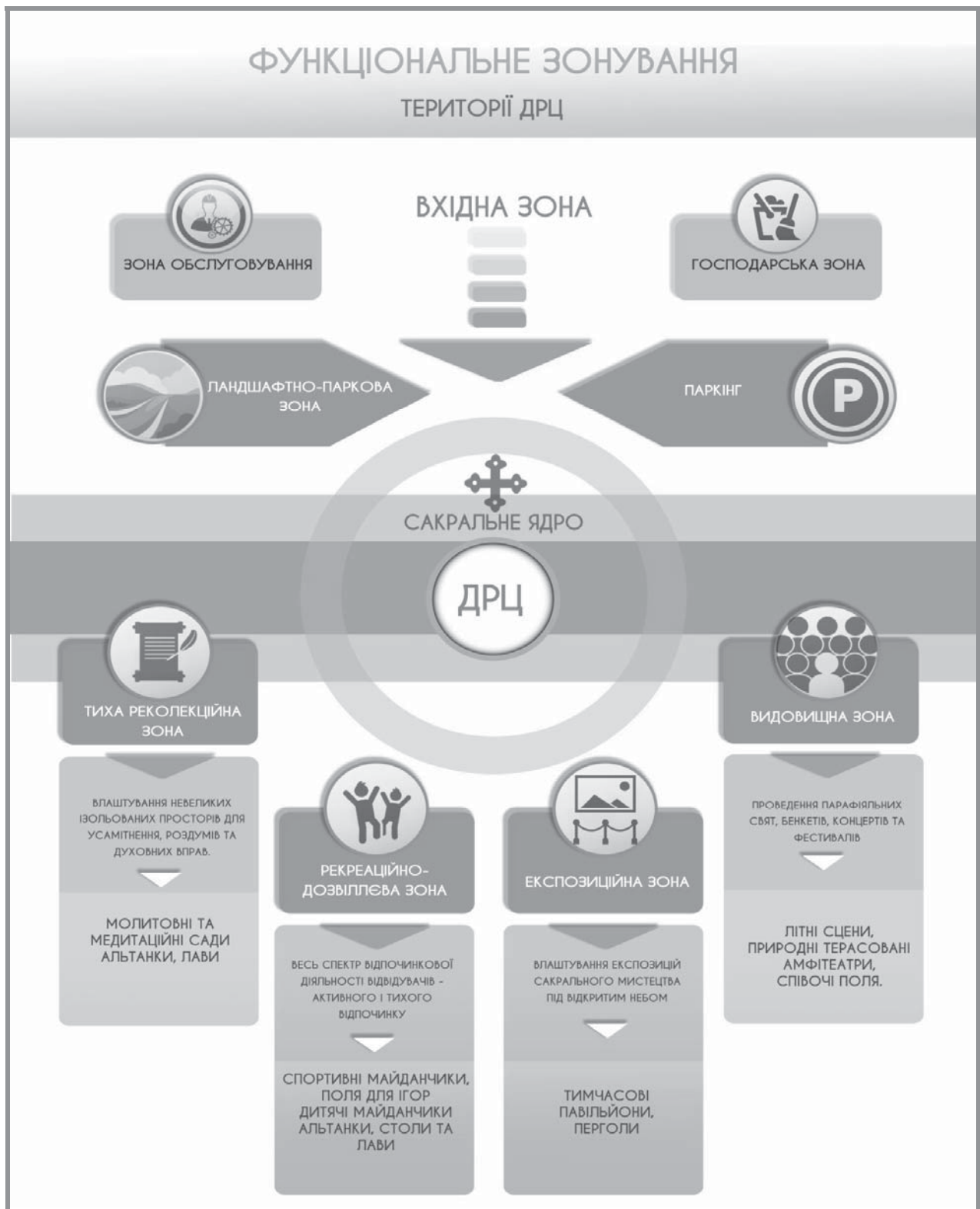

Рис. 1. Функціональне зонування території ДРЦ УГКЦ

У господарській зоні потрібно передбачити влаштування окремого зручного під'їзду для вантажного транспорту, складські та підсобні території, господарський двір, зокрема з боку організації господарських приміщень кухні. Господарська зона ДРЦ повинна становити 8–10 % від загальної площі території. Важливо передбачити проектні рішення, як б відмежовували непривабливу господарську зону від решти території, зокрема від рекреаційної, дозвіллевої, вхідної

зон. Візуальної ізоляції можна досягнути за рахунок створення живих огорож з кущових насаджень або, влаштувавши частину господарських та складських приміщень у підземному рівні.

Зону обслуговування часто проектують в єдиному комплексі з господарською зоною.

Зоні паркінгу варто приділити особливу увагу. Доцільно передбачити невеличку тимчасову стоянку для відвідувачів та персоналу поблизу закладу і підземний чи наземний паркінг зі зручним в'їздом та виїздом.

Рекреаційно-дозвіллева зона охоплює увесь спектр відпочинкової діяльності відвідувачів – активного і тихого відпочинку. У зв'язку з цим варто розмежувати ці дві підзони для забезпечення їх комфортного функціонування. Зону активного відпочинку, яку можна назвати спортивною зоною, наповнюють спортивні майданчики, поля для ігор (гольф, волейбол, баскетбол тощо), дитячі майданчики. Наявність таких елементів облаштування території безперечно привабить молоде покоління відвідувачів. Рекреаційно-дозвіллеву зону доцільно облаштувати відповідними конструктивними системами (павільйони, альтанки, перголи, оранжереї, тераси), що внесе різноманітність та унікальність загальному архітектурному вирішенню споруди.

Тиху дозвіллеву зону наповнюють спеціально обладнаними майданчиками та альтанками для настільних ігор чи бесід, лавами для читання. Цю зону варто облагородити гармонійними кущовими композиціями, клумбами, рабатками, штучними водоймами.

Тиха реколекційна зона передбачає влаштування невеликих ізольованих просторів (альтанок, до прикладу), молитовних садів для усамітнення, роздумів та духовних вправ (рис. 2). Часто цю зону влаштовують безпосередньо в структурі самої споруди ДРЦ у вигляді атріумів, зимових садів, терас чи експлуатованих покрівель.

У закордонному досвіді поширено практику створення так званих медитаційних садів, які характеризуються закритим садовим простором з центральним акцентом у вигляді невеличкої каплиці, скульптури чи водного компоненту.

Окремого розгляду потребує ландшафтний благоустрій території ДРЦ. *Ландшафтно-паркова зона* сьогодні є невід'ємним елементом облагородження території кожної громадської споруди. У разі з ДРЦ цю зону вже створено самою природою, оскільки значна частина потенційних територій для спорудження ДРЦ, зокрема паломницькі центри, розташовані у екологічно-чистих незайманих природних місцях. Завданням архітекторів у цьому разі є лише підкреслити красу природного оточення та створити необхідні елементи інфраструктури (лави, альтанки, водні структури, стежкову мережу, квітники). В інших випадках, зокрема під час вибору території в міській забудові, ландшафтно-паркову зону необхідно створити. Використання прийомів ландшафтно-архітектури дає змогу у найприродніший, ненав'язливий спосіб відокремити небажаний перетин шляхів та ізолювати господарські чи технічні зони від відпочинкових територій. Ландшафтні дизайнери володіють широким спектром прийомів благоустрою:

- створення гармонійних кущових композицій, клумб, работок, посадка газону;
- підбір матеріалів для якісного покриття доріжок та майданчиків;
- ретельно продумана система функціонального та декоративного освітлення території;
- створення сучасних водних компонентів – ставків, каналів, фонтанів;
- проектування МАФ (альтанок, лав, павільйонів тощо);
- прийоми пластики рельєфу (підпірні стінки, терасування, альпійські гірки);
- інженерно-технічні аспекти – водовідведення (вертикальне планування, дренаж), система автополиву та низка інших прийомів.

Однак необхідно пам'ятати про головну мету – максимальне збереження природності та недоторканості території.

Загалом, варто зауважити, що для духовно-реколекційних центрів характерна висока частка озеленених територій. Влаштування розкішних парків та садів, озеленених терас уособлює створення “райського саду” на землі. Ще одним цікавим світовим трендом є

створення так званих біблійних садів з висадженими рослинами, що згадуються в Біблії (рис. 2). Однак значна частина рослин не пристосовані до помірно-континентального клімату України, а тому для їх насадження варто скористатись оранжереями. Такий Біблійний сад вже кілька років функціонує в с. Маріямпіль Галицького району Івано-Франківської області. Ця територія на рівні з іншими відомими паломницькими центрами має потужний потенціал стати справжнім духовним осередком Західної України.

Для наглядної демонстрації наведених вище принципів формування генерального плану території пропонуємо розглянути проектну пропозицію духовно-реколекційного центру в с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області, виконану автором дослідження (рис. 3).

Вся територія є неповторним природним ансамблем та має значний туристично-рекреаційний потенціал. Ділянка розташована в екологічно-чистій зоні, оточена пагорбами та густим лісом з трьох сторін. З південного та західного боку розташований невеликий житловий масив малоповерхових будівель та сільськогосподарські угіддя. Споруду духовно-реколекційного центру пропонують звести у північній стороні території, на підвищенні.

У проекті передбачено чіткий поділ території на функціональні зони – вхідна, ландшафтно-рекреаційна паркова, сакральна, зона наметового містечка, паркінг, господарська зона.

Головна в'їзна зона розташована з південно-західного боку території. При в'їзді пропонується влаштувати паркінг, а також інформаційний пункт.

Сакральну зону становлять: територія монастирського комплексу, кладовища та територія церкви. Сьогодні у південній стороні території дисгармонійно та розкидано на пагорбі знаходяться: невеличкий монастир, трапезна, котельня та інші господарські приміщення. Запропоновано натомість трапезну та монастир об'єднати у єдиний монастирський комплекс з церковними майстернями, келіями та іншими необхідними приміщеннями, а господарські та складські приміщення винести південніше, з боку монастиря, та відокремити їх зеленою огорожею з живоплоту. На розчищеній від складських приміщень території рекомендовано організувати монастирський сад аскетичнішого характеру з відокремленими затишними зонами для молитов та реколекцій [7].

У західній частині території запропоновано організувати спеціально відведену територію під наметове містечко, яке буде функціонувати під час багатотисячних прощ та молодіжних християнських таборів.

Особливої уваги заслуговує ландшафтний дизайн і благоустрій території, що сприяє комфортному перебуванню відвідувачів. Стан території, на жаль, є досить занедбаним. На території знаходиться невелике озеро, яке потребує очищення та відновлення його глибини. Вся територія подекуди поросла чагарниками, тому потрібно оцінити зелені насадження для того, щоб залишити на території тільки цінні зразки [8].

Рельєф території здебільшого горбистий. Озеро може стати привабливою домінантою території, тому пропонують надати йому особливих акцентів, облагородити його, влаштувавши живописні квітники, затишні куточки, кущові композиції, лави та інші елементи благоустрою. Окрім декоративного значення, озеру планують надати сакрального характеру, зокрема для здійснення водосвячень та йорданських купань. Тому на березі озера доцільно встановити невеличку ротонду. Перепад рельєфу рекомендують підкреслити зеленими терасами, які виконуватимуть роль своєрідного природного амфітеатру. Такі тераси сьогодні широко застосовують у світовій практиці ландшафтного дизайну [8].

Всю територію пропонують оперезати зручною системою пішохідних шляхів та облагородити партерними квітниками з прямими травами, лавами, фонтанами та затишними відпочинковими зонами для молитовного усамітнення та роздумів.

Невід'ємною умовою є створення тихих зон для молитовного усамітнення, реколекцій та роздумів. Такі зони пропонують вирішити у вигляді альтанок ізольованих кущовими композиціями.

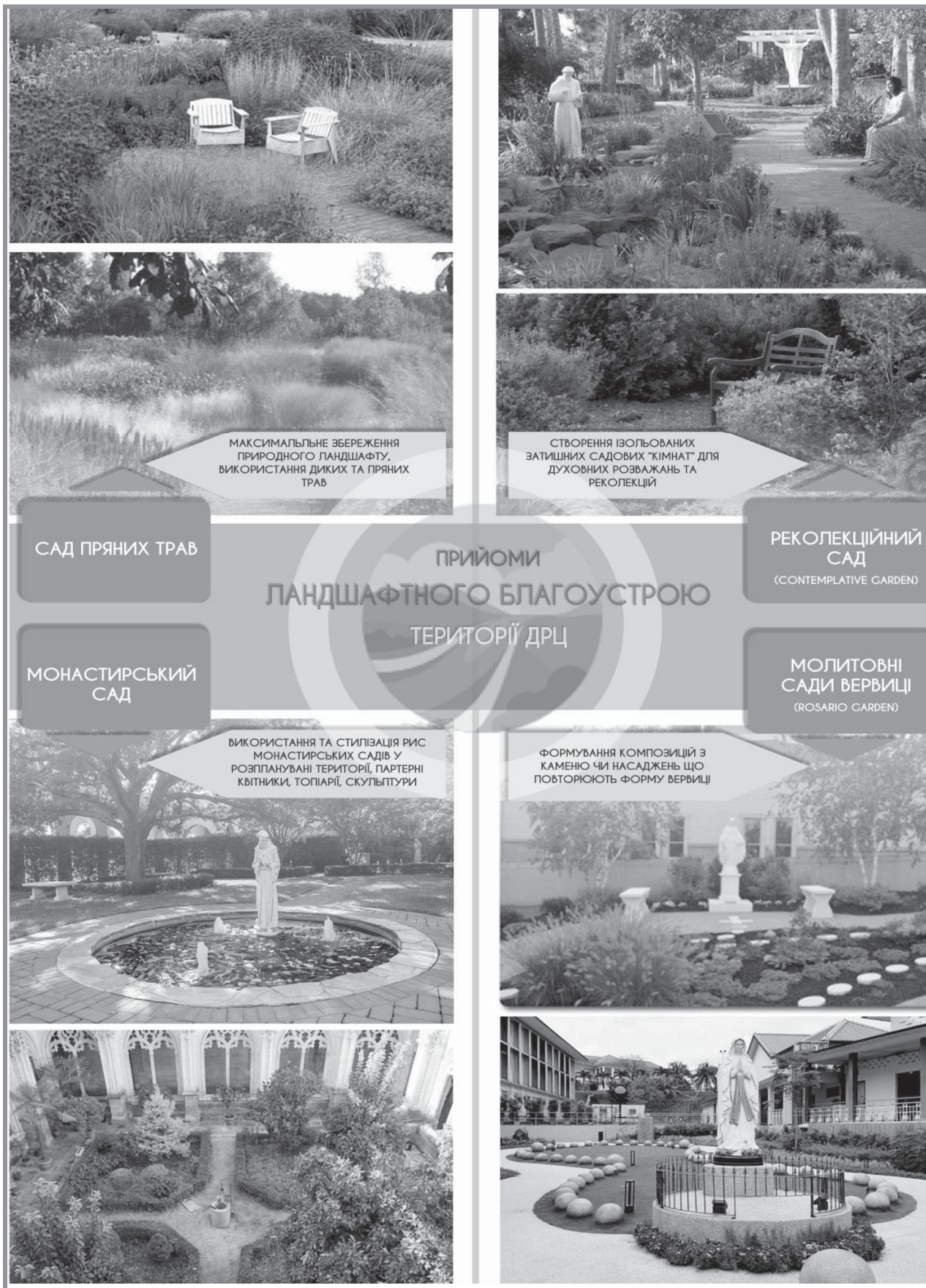

Рис. 2. Функціональне зонування території ДРЦ УГКЦ

Рис. 3. Проектна пропозиція паломницького духовно-реколекційного центру у с. Погоня (арх. К. Т. Негрич (К. Т. Голубчак))

Висновки

Підсумовуючи проведені дослідження, потрібно зауважити, що проектування духовно-реколекційного центру є складним, багатофакторним завданням, що потребує комплексного підходу у проектуванні з ціллю максимального врахування усіх важливих чинників та передумов задля створення оптимальної об'ємно-просторової структури, що покликана забезпечити комфортне перебування та задовольнити увесь спектр духовних та соціальних потреб відвідувачів.

З метою найповнішого використання культурно-просвітницького, рекреаційно-дозвілєвого та духовного потенціалу Церкви важливо забезпечити створення духовно-реколекційних центрів з розвиненою системою функціональних елементів. Задля розширення палітри функціональних програм важливо передбачити гнучку планувальну структуру території ДРЦ, що дасть змогу змінювати параметри функціональних зон, ділити чи об'єднувати простори залежно від того чи іншого виду діяльності. Це стосується також територій вже наявних монастирів, храмів та духовних центрів. Поява нових соціально-культурних функцій допоможе удосконалити планувальні рішення цих територій під час їхнього реконструювання та створити нові надважливі елементи інфраструктури згідно з сучасними вимогами.

1. Ивина М. С. Объемно-планировочные решения современных православных приходских храмовых комплексов в условиях крупнейшего города // *Современные проблемы науки и образования*. – 2014. – № 3. 2. Плахотная Н. А. Основные принципы архитектуры православных храмов Украины // *Региональные проблемы архитектуры и градостроительства*. Выпуск 5–6. – Одесса: ОГАСА, 2003. – С. 120–121. 3. Баранцева Е. В. Особенности объемно-планировочных решений и функциональной структуры духовно-просветительских центров / Е. В. Баранцева // *Архитектон: известия вузов / Architecton: Proceeding of Higher Education*. – 2012. – N3(39). 4. Слетцов О. С. Архитектура православного храма: от замысла к воплощению / О. С. Слетцов. – К.: Издательский дом А+С, 2012. – 552 с.: илл. (УАА, КНУСА, НПАБ ЛІЦЕНЗІАРХ). 5. Стоцько Р. З. Архітектурно-типологічні принципи формування духовних освітніх закладів Української Греко-Католицької Церкви в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. архіт.: [спец.] 18.00.02 “Архіт. будівель і споруд” / Р. З. Стоцько; Нац. ун-т “Львів. політехніка”. – Львів, 2008. – 20 с. 6. Федотова Л. А. Рекреационная среда паломнического туризма / Л. А. Федотова // *Строительство – формирование среды жизнедеятельности: Сборник трудов. 14-я Международная межвузовская научно-практическая конференция*. – 2011. – С. 208. 7. Негрич К. Т. (Голубчак К. Т.) Духовно-реколекційний центр у с. Погоня Тисменицького району Івано-Франківської обл.: пояснювальна записка до дипломного проекту спеціаліста / К. Т. Негрич; ІФНТУНГ. – Івано-Франківськ, 2014. – 77 с. 8. Голубчак К. Т. Архітектурний потенціал Погінського паломницького центру в сакральній-туристичному просторі Прикарпаття. – К.: КНУБА. – 2017. – № 49. – С. 275–284.

K. Holubchak

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Architectural Design

FUNCTIONAL PLANNING ORGANIZATION AND LANDSCAPE DESIGN OF THE TERRITORIES OF THE SPIRITUAL RETREAT CENTERS, UGCC

© Holubchak K., 2018

The article analyses the main features of the functional and planning organization of the territories of the spiritual retreat centers of the Ukrainian Greek Catholic Church.

On the basis of the analysis of the functional program and the entire spectrum of processes taking place in the spiritual retreat centers, a list of necessary functional and planning elements of the territory of the SRC and a number of requirements which architectural and planning solutions of the territories of these

structures should correspond to are proposed. Based on a deep analysis of world experience of organization of buildings of this type, the main techniques of landscape improvement of the SRC territories are outlined.

The problem of spiritual development and spiritual recreation of society at the present stage becomes of special urgency. Religious identity is an important factor of development of the individual, the cultural revival of the people and the formation of human consciousness in modern conditions, as well as the key to the formation of a conscious, patriotic nation. The modern stage of the development of sacred architecture is characterized not only by the need to preserve and restore existing temples and monastic complexes, but also by the need to fill them with new social functions that go beyond the limits of worship. One of the ways to solve this problem is creating the new type of sacral building - the spiritual retreat center, filled with a whole spectrum of spiritual and educational, sociocultural, recreational and leisure functions in order to meet the requirements of modern society. The lack of works that comprehensively cover this topic in the scientific literature caused the need of complex study of the issues of the architectural and planning organization of the spiritual retreat centers of UGCC, in particular the question of the functional and planning organization of the territories of this type institutions.

Considering the spiritual retreat center as a single territorial and compositional integral structure, it is important to provide a comprehensive design approach that will ensure the maximum consideration of all important factors and prerequisites for the creation of an optimal spatial structure that is designed to provide a comfortable stay and satisfy the full spectrum of spiritual and social needs of a wide range of visitors.

The design of the SRC territory is a very important and complicated task. The territory should contribute to the full realization of all the functional processes of the SRC. The article gives some recommendations that are advisable to be taken into account in the process of designing the territory of the DRC.

Functional assignment is one of the most important aspects of the planning decision of the SRC territory. The DRC performs a number of important functions that form the corresponding interrelated functional areas, interconnected by different technological connections.

Developing the master plan of any architectural structure, an important point is the successful, precise, functional zoning of the territory. In the case of SRC, the functional zoning of the territories may vary in some way depending on the type, size of the establishment and the choice of the territory.

The full set of functional zones includes the following zones: entrance, sacred core zone, exhibition, recreation and entertainment, quiet retreat zone, service area, parking.

Particular attention is paid to the landscaping of the territory of the SRC. The landscape park area is now an integral part of designing the territory of each public building.

For a clear demonstration of the mentioned principles of the SRC territory general plan formation, the article examines in detail the author's project proposal of the spiritual retreat center in Pohonya village, Tysmenitsya district of the Ivano-Frankivsk region.

In order to fully use the cultural, educational, recreational, leisure and spiritual potential of the Church, it is important to ensure the creation of spiritual retreat centers with a developed system of functional elements. In order to expand the functional program palette, it is important to provide a flexible planning structure for the territory of the DRC, which will allow changing the parameters of the functional zones, dividing or combining the spaces depending on one or another type of activity. This also applies to the territories of existing monasteries, temples and spiritual centers. The emergence of new socio-cultural functions will make it possible to improve the planning decisions of these territories during their reconstruction and to create new important infrastructure elements in accordance with modern requirements.

Key words: spiritual retreat center, functional zones, territory, landscape design, architectural organization.